

COVID-19 izaicinājumi un mācības liberālajam globālismam

Laikā, kad liela daļa sabiedrības paniski seko līdz skaitļiem par saslimušajiem un mirušajiem no COVID-19, bet tajā pat laikā cita daudzskaitlīga daļa šīs pašas sabiedrības uzskata vīrusu par mākslīgi izveidotu masu panikas radīšanas instrumentu un neredz iemeslu nedz satraukumam, nedz jebkādu ierobežojumu ievērošanai, ir būtiski saglabāt objektīvu skatu uz sabiedrības un ekonomikas procesiem kopumā. COVID-19 kā jebkura cita krīze ir iespēja apstāties un censties izlabot tos tiesiskos, ekonomiskos un sociālos aspektus, kuros pagātnē, iespējams, esam pieļāvuši kļūdas un dot jaunu impulsu sabiedrības tālākai attīstībai.

Neatkarīgi no savvērestības teorijām un pieņēmumiem par vīrusa izcelsmi, ir virkne apstākļu, kas vienkārši jāpieņem kā fakts. Jau tagad pietiek faktoloģiskā materiāla, lai tikai sevišķi alternatīvi apdāvināti sabiedrības locekļi uzskatītu, ka pēc mēneša dzīve būs atgriezies vecajās sliedēs. Pat ja piepeši parādīsies brīnumvakcīna un vīruss aizies pagātnē, piemēram, jūlijā vai augustā, šo mēnešu laikā pasaule būs mainījusies. Tāpēc nav nozīmes apcerēt “kā bija”, bet gan spēt saprast “kas būs” un “ko darīt”.

Kas būs?

Ekonomikas lejupslīde.

Jau iestājies fakts, kuru var izteikt skaitļos. Tradicionālā ekonomika sabrūk mūsu acu priekšā, jautājums ir tikai par to, kurā brīdī kritiens apstāties. Valstu ekonomikas ir savstarpēji integrētas un darbojas pēc vienotiem principiem. Atšķiras tikai sadalījums pa nozarēm un naudas apgrozījuma apmēra un ātruma. Līdz ar to procesi, kas notiek Latvijā, notiks arī Lietuvā, Vācijā un Itālijā vai ASV. Jo ātrāk kritiens tiks apturēts, jo labāk. Alternatīva ir pilnīgs valsts sabrukums un no tā izrietošais – veselības aizsardzības, izglītības, kultūras un visu citu sfēru sabrukums. Sabiedrība atgriezīsies primitīvajā līmenī, kad dzīve sastāv no izdzīvošanas fizioloģisko pamatvajadzību apmierināšanas. Tā kā neviens nevēlas komfortablu dzīvokli nomainīt ar zemiņu kaut kur dziļi mežos vai telti un pārsēties no tikko līzingā iegādātās hibrīdautomašīnas uz, labākajā gadījumā velosipēdu, šo variantu neaplūkošu, tā vietā uzmanību koncentrējot uz iespējami pozitīvāku nākotnes scenāriju un to, kam būtu jāpievērš uzmanība lai sabiedrība un katrs no mums iespēju robežās saglabātu savu labklājību, esošo krīzi izmantojot kā iespēju pasauli uzlabot.

Būtiski uzsvērt, ka ekonomikas lejupslīde neizbēgami radīs arī citas sekas. Pazeminoties sabiedrības kopējam dzīves līmenim, mainīsies tās locekļu uzvedība. Līdzīgi kā pagājušā gadsimta 80.gadu beigās un 90.gadu sākumā pieaug noziedzība. Ir prognozējams, ka mainīsies noziedzības struktūra, daudz lielāku īpatsvaru ieņems noziedzīgi nodarījumu pret personu īpašumu, dzīvību un veselību un ir liela iespēja, ka sabiedrība atkal saskarsies ar reketieru bandām, kuras sniegs „jumta” pakalpojumus un centīsies pārdalīt citu personu īpašumu un peļņu.

Vīrusa ietekmē mainīsies sabiedrības viedoklis par dzīves un darba vidi. Ņemot vērā vīrusa izplatības sniegtās mācības, mainīsies sabiedrības viedoklis par teritoriālo plānojumu un arhitektūru. Megapoles ar augstu iedzīvotāju blīvumu, lielveikali, studio tipa dzīvokļi un open space biroji tiks uzskatīti par potenciāli bīstamiem. Tā vietā priekšroka tiks dota nelielām atsevišķām telpām, privātmājām, kabinetiem, kas pieļauj personu nosacītu sociālo distancēšanos.

Līdz šim daļu no Latvijas un daudzu citu valstu IKP veido pakalpojumi – sabiedriskā ēdināšana, skaistumkopšana, tūrisma un citas nozares, kuras nodrošina sabiedrības izklaides un vajadzības. Atceroties Maslova piramīdu no ekonomikas pamatkursa jāsaprot, ka krīzes apstākļos sabiedrība vispirms atmetīs šīs vajadzības kā eksistencei nenožīmīgas. Tirdzniecībā,

tūrisma, izklaides un skaistumkopšanas nozarēs, jau tagad ir vērojams būtisks kritums. Cilvēki, kas šajās nozarēs strādāja ir bez darba, bet pašas nozares darbojās tikai un vienīgi no apgrozījuma. Nebija izveidoti uzkrājumi un, neatkarīgi no valsts budžetā izdalītajiem miljoniem, šīs nozares kļūs par milzu slogu sociālajai sfērai. Papildus, ir atgriezušies ne tikai tūristi un pasaules apceļotāji, bet arī daļa no ārvalstīs strādājošajiem. Liela daļa no šiem iepriekš ārvalstīs nodarbinātajiem strādāja ražošanā, būvniecībā, lauksaimniecībā. Tie ir cilvēki ar prasmēm un valsts uzdevums ir nodrošināt viņiem iespēju šīs prasmes likt lietā. Tas primāri ir valsts un tās līdera uzdevums un iespēja radīt atbilstošu ideoloģiju un atjaunot centrālās varas reputāciju sabiedrības acīs.

Nauda nerodas tukšā vietā, lai no budžeta veiktu jebkādas maksājumus, šiem līdzekļiem ir jānonāk budžetā. Tam nav ļoti daudz variantu – var naudu aizņemties, bet aizņēmums ir jāatmaksā ar procentiem. Otrs variants – kaut ko pārdot, bet, pirms kaut ko pārdot, vispirms ir nepieciešams tas ko pārdot un kāds, kam to vajag un vēlams, lai šis abstraktais “kāds” varētu arī samaksāt. Praktiski tas nozīmē, ka pārdot var tikai kaut ko, kas pašiem ļoti nepieciešams, nevajadzīgas lietas neviens nepirks. Trešais variants ir nodokļi, bet nodokļu ieņēmumiem nepieciešams nodokļa objekts. Šādu objektu reāli nav. Atliek pacelt likmi esošajiem nodokļiem. Taču nodokļu likmes pieaugumam nereti ir negatīvas sekas uz budžetu, jo liela daļa uzņēmumu, ja vispār uzsāks darbību, nonāks “pelēkajā zonā”. Tātad, lai valsts budžetā ienākumi būtu, ir jāuzsāk ražošana un valsts vadības ideologu galvenais uzdevums šajā laikā ir nevis bārstīt vispārīgas frāzes, bet koncentrēt uzmanību uz ražošanas atjaunošanu un tam izmantot visas pieejamās budžeta iespējas.

Protams, īstermiņā uzņēmumi pārorientēsies no kosmētikas vai alkohola ražošanas un dezinfekcijas līdzekļa ražošanu, tomēr šis nav ilgtermiņa risinājums. Pienāks brīdis, kad sabiedrība imunitāti iegūs dabīgā vai mākslīgā ceļā. Tomēr daudz būtiskāka būs piespiedu pāreja uz attālinātu strādāšanu un daudzi uzņēmumu vadītāji nonāks pie secinājuma, ka jau pastāvošās tehniskās iespējas nodrošina iespēju samazināt, piemēram, biroja izmaksas. Šīs ietekmēs arī nekustamo īpašumu nomas tirgu un kritīsies ne tikai nomas maksa, bet arī hipotēku vērtības. Nekustamo īpašumu biznesā burbulis plīsīs otrreiz un, neizbēgami, palielināsies bezdarbs, kas, savukārt, nozīmē potenciālas darba rokas ražotnēs.

Diemžēl, ražošana mūsdienu pasaulē ir nesaraucjami saistīta ar automatizāciju. Lai šis pagrieziena varētu notikt, ir jāatgriežas pie cilvēku, nevis robotu darba un augstas produkta pašizmaksas, kā arī ražošanas ātruma samazināšanas. Tas nozīmē, ka īstermiņā lietojamās preces ražošana kļūst ekonomiski neizdevīga un piespiedu kārtā sabiedrības domāšanā notiks lūzums saistībā ar atteikšanos no “ātrā patēriņa” precēm uz precī, kuras kalpošanas laiks ir iespējami ilgāks. Sabiedrība tiks atgriezta dažus desmitus gadu senā pagātnē.

Ekonomika ir sarežģīts mehānisms, nav nepieciešams aplūkot katru nozari atsevišķi. Kā neapstrīdams fakts jāpieņem kritums visās sfērās. Savelkot jostas, kritīsies pieprasījums un šādi ieslēdzas “*domino efekts*”, kas radīs vēl lielāku slogu budžetam. Šī iemesla dēļ, jo ātrāk valstis veiks būtiskas strukturālas izmaiņas, jo mazākas būs negatīvās sekas iedzīvotājiem.

Autoritārisma atgriešanās.

Ar COVID-19 saslimušo statistika ir proporcionāla sabiedrības abstraktajai individuālajai brīvībai. Apstākļos, kad sabiedrībai nav imunitātes pret konkrētu vīrusu un pasaulē nav pieejamas arī zāles vai vakcīna, no respiratorām saslimšanām vienīgā iespēja izvairīties no inficēšanās ir iespējamo kontaktu ar slimības izraisīšanu samazinājums.

Process, kas aizsākās Ķīnā tika eksportēts uz citām valstīm un lielākā daļa saslimšanas ārpus Ķīnas bija importēta. Šobrīd visā pasaulē vīrusa izraisīta saslimšana turpina pieaugt lielā mērā pateicoties iedzīvotāju savstarpējiem kontaktiem. Ķīna, ja var ticēt oficiālajiem datiem, šobrīd ir krīzi pārvarējusi un vietējā transmisija praktiski nenotiek.

Rodas pamatots jautājums – kāpēc? Ķīnas attiecības ar demokrātiju ir, maigi sakot, “interesantas”. Autoritārās valdības izvirzīta izvēle – par spīti nacionālās kultūras tradīcijām pavadīt mēnesi dzīvoklī vai dažus gadus cietumā bija efektīva. Atšķirībā no Francijas, Spānijas vai Itālijas, kur sociālie kontakti turpinājās par spīti aizliegumiem un brīdinājumiem, tāpēc šobrīd statistika rāda, ka slimība Ķīnā ir prasījusi mazāk upuru kā Eiropā. Nav nepieciešams ilgs laiks, lai, mirušo skaitam palielinoties, šādu secinājumu izdarītu sabiedrība, kas radīs papildus spiedienu uz politiskajiem spēkiem. Tā ir lieliska augsne harizmātiskam autoritāram līderim, kurš, savā programmā spēs sasaistīt potenciāli inficētu personu pārvietošanos un karantīnas pārkāpumus ar katra personīgo traģēdiju zaudētu tuvinieku, darba vai biznesa ietvarā. Uz šī pamata var uzburt lielisku nākotnes vīziju par nacionālu biznesu, robežu slēgšanu un pašpietiekamu ekonomiku, tādejādi novēršot līdzīgu pandēmiju atgriešanos nākotnē.

Vēsture atkārtojas. Pēc I Pasaules kara šis process notika gan Eiropā, gan pasaulē. Sabrukušas ekonomikas un budžeta deficīta ietvaros nebūs citas iespējas, kā daudzpartiju sistēmas darbības sašaurināšana, jo demokrātiskie procesi prasa laiku. Taču laika lēmumu pieņemšanai un diskusijām nebūs. Lielākā problēma ir šī līdera vispārcilvēciskā kvalitāte, zināšanas un prasmes. Nav šaubu, ka parādīsies harizmātiski un populistiski potenciālie līderi, tomēr vairums no tiem ir esošās politiskās sistēmas daļa, kas nespēj radīt neko pēc būtības jaunu. Nav nozīmes apstāklim, ka cilvēks iepriekš nav darbojies aktīvajā politikā, mēs visi esam noteiktas sistēmas produkts un šī iepriekšējā pieredze nosaka mūsu robežas.

Autoritāra sabiedrība nav iespējama bez sabiedrības indivīdu kontroles. Tehnoloģija to pieļauj jau tagad un normatīvā bāze paredz iespēju ierobežot personas intereses sabiedrības interešu labā. Praktiski, lai nodrošinātu valsts varas rīkojumu bezierunu izpildi, ar pamatojumu par kopējām sabiedrības interesēm un neizolējušos repatriantu vietējā sakņu veikalā kā potenciālu apdraudējumu, tiks legalizēta personu kontrole un sodu mehānisms nepakļāvīgajiem. Indivīda brīvība tiks pakļauta sabiedrības interesēm un to nodrošinās plašs represīvais aparāts un ziņotāju tīkls. Kā tas darbojas ir redzams jau tagad, ziņojot par iespējamiem karantīnas režīma pārkāpumiem. Sabiedrība, kas atrodas uz kopēja baiļu viļņa jau tam ir gatava, savukārt gan tiesību, gan veselības aizsardzības iestādes aktīvi lobē šādas darbības.

Šāda sabiedrības iesaiste kopējo sabiedrības interešu nodrošināšanā pati par sevi nav nekas bīstams, ja sabiedrības kultūras un izglītības līmenis ir atbilstošs. Tikko krītas sabiedrības vidējais kultūras un izglītības līmenis un tajā dominē viedierīcē iegūtais influencera izklāstītais viedoklis, šī daļa kļūst par to pašu tumsonīgo pūli, kas piedalījās raganu prāvās un uzgavilēja sev sen pazīstama ārsta vai skolotāja pēdējam elpas vilcienam, neatkarīgi no tā, ka skolotājs bija audzinājis pašu vai ārsts pašu vai tuvinieku dzīvības glābis.

Protekcionalisma atgriešanās.

Spēkā esošās starptautisko tiesību normas pieļauj atjaunot robežkontroli tiks izbeigta brīva personu un pakalpojumu kustība tās līdzšinējā formā. Lai nodrošinātu pieaugošo sociālā budžeta slogu, būs nepieciešams radīt iekšējo patēriņu un nacionālu valūtu. Šajā situācijā ieguvēji ir tās ekonomikas, kuras ir saglabājušas nacionālo valūtu. Skatoties no valstu nacionālajām interesēm, šajā kontekstā vislielākā vērtība ir iegūtais laiks. Jautājums ir tikai par to, kurā brīdī tiks secināts, ka Eiropas Savienības vai Pasaules Tirdzniecības Organizācijas saistību ievērošana ir pretēja nacionālajām interesēm.

Protekcionalisms nozīmē arī muitas kontroles atjaunošanu. Ārkārtas stāvoklis un abstrakts pienākums ražotājiem primāri nodrošināt nacionālo tirgu ar pirmās nepieciešamības precēm nozīmē to, ka ir virkne preču kategoriju bez kurām objektīvi var iztikt, tomēr par šī abstraktā pienākuma pārkāpumu ir piemērojami pilnīgi reāli sodi. Tas nozīmē, ka atkal tiek radīts preču

noietā tirgus vietējam ražotājam, kuram, vismaz teorētiski būs iespēja strādāt gan pašam, gan nodrošināt darbu vēl citiem sabiedrības locekļiem.

Dzīvē šis izpaudīsies ļoti vienkārši. Darbības, kuru rezultātā valstis pievienojās Eiropas Savienībai darbosies pretējā virzienā. Tikš atjaunotas preču kontroles uz iekšējām robežām un ārvalstu rūpniecības un pārtikas precēm piemēroti papildus nodokļi, lai paceltu šo preču importa pašizmaksu virs nacionālā ražojuma preču cenām. Brīvu naudas līdzekļu trūkums sabiedrībā darbosies kā piespiedu svira pieprasījuma izmaiņām. Ja tomēr kāds nespēs mainīt savus ēšanas paradumus – tad šis “kāds” maksās papildus nodokļus par ekskluzīvo banānu un Grieķijā augušo februāra zemeni vai Ķīnā audzēto tomātu. Bet pārējā sabiedrības daļa ēdīs savā valstī audzēto ābolu, burkānu un miltu izstrādājumus, tērpsies savā valstī šūtajos apģērbos, sēdēs uz krēsla no vietējā mežā nocirstas priedes un iespēju robežās brauks ar vietējās autobūves ražoto transportu.

Attālināti pakalpojumi un samazināts sociālo kontaktu skaits.

COVID-19 piespiedu kārtā liek konstatēt, ka daļa no valsts ekonomikas spēj funkcionēt attālināti. Tehniskais nodrošinājums ir pietiekams. Problēmu rada nepieciešamās papildus prasības, kas saistītas ar darba telpu aprīkojumu un sabiedrības locekļu domāšanas inerci.

Attālināta pakalpojumu sniegšana nozīmē to, ka katram pašam jāspēj organizēt savu laiku un tas, savukārt, liek pārvērtēt līdzšinējās izmaksu pozīcijas visiem tiem uzņēmumiem, kuri ir sākuši pakalpojumu sniegšanu attālināti.

Secinājumi par attālinātajiem pakalpojumiem jau ir pieejami – izmaksu samazinājums, darbinieku kapacitātes katastrofāls samazinājums, informācijas aprites kavēšanās utt. Tomēr problēma slēpjas ne tik daudz pakalpojuma “attālinātībā”, kā apstākļi, ka attālināti nodarbinātais birojā sēdētājs nespēj visu darbam paredzēto laiku veltīt strādāšanai no mājas. Tam ir gan objektīvi, gan subjektīvi apstākļi.

Ja par objektīvajiem apstākļiem, tādiem kā darba apstākļu neesamība diskusija ir lieka, subjektīvie apstākļi atšķiras katram individuālam. Gan darba laika “interneta laiks”, gan “kafijas automāta sarunu” pārņemšana uz saziņu ar datoru vai telefona palīdzību. Un ja šādi attālināti strādājošie ir vairāki, tad nekāda strādāšana nesanāk. Ir tikai un vienīgi socializēšanās.

Praktiski tas nozīmē, ka darba devējiem būs jāizvērtē lietderīgi nodarbināto skaits un jāatspoguļo tie darbinieki, kas attālinātu strādāšanu izmanto lai uzturētu sociālos kontaktus. Vienlaikus, sociālo kontaktu samazināšana radīs iespēju paplašināties virknei nozaru, kuras ir saistītas, piemēram, ar preču piegādi mājās, sakaru vai interneta pakalpojumu sniegšanu utt.

Mainās sabiedrības uztvere par pakalpojumu saturu un izkristalizējas atziņa, ka fitnesa treneris var būt arī tiešsaistē datorā vai ierakstā mobilajā ierīcē, bet sapulces noturēšanai nav nepieciešams nomāt sapulču zāli un visiem tikties klātienē.

Vienlaikus, pilnas karantīnas apstākļos nostiprinās cita veida sociālais kontakts – nevis pasēdēšana pie alus kausa vai kafijas tases, bet nepieciešamās palīdzības sniegšana kaimiņam vai draugam. Krīzes situācijā izgaismojas katra sabiedrības locekļa cilvēciskā vērtība un dabiski atsijājas nevajadzīgās personas.

Ko darīt?

Ekonomiskās struktūras izmaiņas

Sarežģījumi piegāžu ķēdēs jau ir izraisījuši ražotņu apturēšanu, jo globālajā tirgū ir sākušās problēmas ar izejvielu un rezerves daļu piegādēm. Noliklavās esošie resursi ir iztērēti un jaunu nav, līdz ar to sākas likumsakarīga dīkstāve. COVID-19 izraisītā ekonomiskā krīze pieļauj sākt jaunu ražošanas ciklu, jo krājumi ir beigušies. Ja pirms dažiem gadiem virknē nozaru bija milzīga preču pārprodukcija vai lētāku ārvalstu analoģu pieejamība, kas radīja gan alģu kritumu, gan citas problēmas, tad šobrīd situācija ir mainījusies, jo noliklavās vairs uzkrājumu nebūs.

Līdz ar to valstij kritums pakalpojumu sfērā ir jākompensē ar ražošanu. Nav cita veida, kā nodrošināt naudas apriti un izvairīties un pilnīga valsts sabrukuma. Savukārt, lai nodrošinātu ražošanu, patēriņš ir jārada vietējā tirgū. Tāpēc valstu izdzīvošanas jautājums būs lēmuma par ekonomikas pārorientēšanu un sava iekšējā tirgus aizsardzību pieņemšanas ātrums. Praktiski tas nozīmē Pasaules Tirdzniecības Organizācijas un Eiropas Savienības demontāžu nacionālo interešu vārdā. Uz šāda kopējā fona, ieguvējas būs tās valstis, kurās ir pietiekami liels iedzīvotāju skaits, ražošanas resurss un sava valūta. Ja palūkojamies Eiropas Savienības virzienā, tad Lielbritānija, Polija, Zviedrija, Dānija, Čehija šajā ziņā ir ieguvējas.

Šis attīstības scenārijs nozīmē, ka iespējami ātri valstu ekonomikām iespēju robežās jāklūst pašpietiekamām un jāstrādā nevis uz peļņas gūšanu eksporta tirgos, bet primāri savu vajadzību nodrošināšanai. Tāpēc valstīm pieejamie līdzekļi ir jāiegulda nevis apkalpojošās sfēras uzņēmumu kritiena amortizēšanai un ilūzijas radīšanai par īslaicīgu sarežģītumu, bet gan jau tagad jādodomā par jaunu darba vietu radīšanu sabiedrībai nozīmīgajās nozarēs – izglītība, veselības aizsardzība, iekšējā drošība un darbaspēka pārorientēšanu no pakalpojumu sfēras uz rūpniecisko un lauksaimniecisko ražošanu.

Protams, šāda situācija radīs izmaiņas transporta un loģistikas ķēdēs, jo mainīsies kravu veidi. Latvijā un Lietuvā piepeši neradīsies nafta vai dzelzs rūda un kokvilna, Eiropā neparādīsies gāzes atradnes vai Skandināvija nekļūs par graudkopības nozares smagsvaru. Ostas un kravu pārvadājumi darbosies un būs nepieciešami ar to saistītie pakalpojumi, tomēr valstis nespēs dzīvot tikai no tranzīta, finanšu pakalpojumiem vai banānu audzēšanas. Pēc ražošanai nepieciešamo izejvielu piegādes sabiedrības materiālo vajadzību nodrošināšana uzgulsies uz katras nacionālās ekonomikas pleciem.

Apstākļi, ka pagaidām robežas netiek slēgtas kravu transportam nenozīmē, ka kravu plūsma netiek ietekmēta. Transports nepastāv atrauti no cilvēka un piegādes kavējas un kavēsies. Kaut vai dēļ karantīnas tālbraucēju šoferiem vai jūrnikiem. Šobrīd neviena loģistikas ķēde un neviens transports nav piemērots pienācīgas pakāpes pretvīrusu aizsardzībai. Praktiski tas nozīmē karantīnu jūrnikiem, šoferiem tālbraucējiem, pilotiem utt. Bija viens vīruss, būs cits. Pandēmijas vai potenciālas pandēmijas notiek ar regularitāti vidēji vienu reizi 10 gados un nav saistītas ar “zaļo” aktivitātēm klimata izmaiņu novēršanai. Mēs nezinām kādi vīrusi slēpjas kūstošajos ledājos un mūžīgā sasaluma zonās. Globāli integrētā sabiedrībā ar brīvu personu pārvietošanos salīdzinoši lielā teritorijā jebkuram šādam vīrusam ir daudz vieglāk izplatīties un daudz smagākas sekas nekā relatīvi noslēgtā sabiedrībā.

Vienkāršoti runājot, ekonomiski sabiedrība tiks agriezta aptuveni pagājušā gadsimta astoņdesmitajos – deviņdesmitajos gados, taču šoreiz process virzās pretēji – no pakalpojumu un apkalpojošās sfēras uz ilgtermiņā lietojamu preču ražošanu. Ja nav iespējama rezerves daļu piegāde no Ķīnas, jau tagad tiek apturētas ražotnes gan Eiropā, gan Amerikā, ir radušās milzīgas dīkstāves izmaksas un papildus slogs valstu budžetam. Lai pasaules megakorporācijas nezaudētu peļņu, tiks meklēti risinājumi saīsināt piegādes un iespējami nodrošināt pilnu ražošanas ciklu vienuviet. Šī ir iespēja uz “vecās” pasaules drupām mēģināt atrast nišu jaunam ražotājam, kuram ir gan ražošanas tehniskie līdzekļi, gan apmācīts darbaspēks. Ja nekas netiek darīts, alternatīva ir pilnīgs valsts sabrukums un sabiedrība, kas atgrieziesies sabiedriskajā iekārtā, kurā dzīvo mūsdienu primitīvās ciltis – bez izglītības, mākslas, veselības aizsardzības un jebkādas nākotnes perspektīvas.

Darbaspēks ir atbrīvojies slēdzot ražotnes un nekustamo īpašumu cenas ir būtiski samazinājušās. Arī noliktavas ar uzkrājumiem ir iztukšotas. Tas nozīmē, ka faktiski jaunu ražošanas ciklu var uzsākt tie, kam ir pietiekams finanšu un ražošanas iekārtu resurss. Līdz ar to ir jāuzdod jautājums par ražošanas resursa sadali un pārdali.

Protekcionisms principiāli nav saistāms ar globālu korporāciju un to peļņu līdzšinējā izpratnē. Tas nozīmē, ka šīs korporācijas būs jāsadala sīkākās, nosacīti nacionālās vienībās, kas turpina darboties atsevišķa nacionāla tirgus ietvaros. Tāpat, apgrūtinātas resursu ieguves

un ierobežotu līdzekļu preču iegādei apstākļos, notiks būtiskas izmaiņas pircēja vai pakalpojuma saņēmēja motivācijā, priekšroku dodot kvalitatīvam produktam ar ilgāku lietderīgo mūžu. Preces tiks iegādātas ar aprēķinu par ilgāku lietojumu kā daži mēneši līdz jaunāka modeļa prezentācijai.

Vienlaikus, protekcionisms komplektā ar autoritāru vadības stilu nozīmē arī ierobežojumus saistībā ar nākotnes nodarbošanās izvēli. Valstij, kura ir atkarīga ne tikai no vietējā patēriņa, bet primāri no vietējās ražošanas, nebūs laika gaidīt daudzus gadus, līdz bezdarbnieku pabalsti beigsies un radīsies abstrakti darba devēji un darba vietas, kā arī cilvēki, kas būs gatavi stāties pie darbagalda vai sēsties pie kombaina vadības svirām. Demokrātiskie procesi prasa laiku, tas nozīmē, ka autoritārs režīms ar skaidri definētu nākotnes vīziju un sodu mehānismu pieņems šo lēmumu daudzu sabiedrības locekļu vietā.

Pagaidām nav pamata uzskatīt, ka globālā liberālisma gaisotnē izaugusi politiķu, ekonomistu un juristu paaudze spētu radīt pietiekamu pretsparu globālo korporāciju interesēm un nacionalizēt ražotnes vai . Klasiskā liberālā demokrātija to nepieļauj. Tam ir nepieciešams autoritārs līderis ar vīziju par konkrētu nākotnes attīstības scenāriju. Šādi līderi parādīsies un liela daļa no tiem nonāks valstu vadībā līdzīgi, kā tas notika pēc I Pasaules kara.

Sociālo paradumu izmaiņas

Ekonomiskie apstākļi un sabiedrības nodarbinātības izmaiņas radīs vispārēju distancēšanos. Lai arī individuālā brīvība tiešā veidā netiks ierobežota, egocentriski orientētas personas tiks izslēgtas no sabiedrības interešu loka. Prioritāte tiks dota sabiedrības kopējām interesēm, jo *“egocentriski orientēti ceļotāji taču atveda un izplatīja šo kaiti.”*

Ir grūti prognozēt sabiedrības domāšanas izmaiņas laikā, kad klātienē kontakti ir iespējami samazināti. Šobrīd liela daļa sabiedrības nedomā tālāk par nākošo kleitu, jaunāku auto nekā kaimiņam vai kārtējo manikīru pirms alga par bikšu deldēšanu birojā saņemta. Manikīrs, jauns auto vai apģērbs nosaka mūsu sociālo vērtīgumu un paaugstina pašnovērtējumu, jo kādam citam taču tā visa nav. Tā esam kļuvuši par bezvērtīgu lietu vergiem, jo vairumam šo lietu pašizmaksa ir neliela, peļņa iegulst starpnieku kabatās. Viens no lielākajiem riskiem, kas saistīts ar sabiedrības struktūras un ieradumu maiņu ir saistīts ar katra atsevišķa sabiedrības locekļa lomas maiņu, no veiksmīga uzņēmēja vai labi manikīrētas dāmas mājsaimnieces kļūstot par palīgstrādnieku būvlaukumā vai lopkopi vietējā govju fermā. Šāds kritiens psiholoģiski var radīt vēlmi glābties virtuālās pasaules apskāvienos vai cita veida iluzorā realitātē, kas aizstāj obektīvo pasauli un sniedz skaidrojumu par situāciju, piemēram, dažāda veida sekta, ekstrasensi, maģisko darbību veicēji, kāršu licēji un zīlnieki . Cilvēki meklēs sev pieņemamas un patīkamas atbildes uz jautājumiem par to, kāpēc viss ir mainījies un nav tik „labi” kā bija iepriekš. Līdz ar to šo sfēru darboņiem būs visas iespējas pelnīt pārdodot sapņus. Fakts, ka šajā laikā katoļu zemēs ir ļoti augsta priesteru mirstība no COVID-19 tiks ātri aizmirsts. Arī šie cilvēki pārdeva sapņus un piedeva grēkus saslimušajiem un mirstošajiem, tomēr nekāda augstāka vara nepasargāja viņus pašus nedz no inficēšanās, nedz no tam sekojošas tikšanās ar Radītāju.

Bailes no nezināmā un tajā skaitā no nāves stimulē pārdomas par sevi un savu vietu pasaulē, liekot pārskatīt līdzšinējās darbības un savas dzīves vērtības. Vīruss lielai sabiedrības daļai ir radījis iespēju pārvērtēt vai jaunais telefons un ceļojums uz slēpošanas kūrortu, atlaides lielveikalā vai ballīte ir bijis tik nozīmīgs, lai draugs vai radnieks šobrīd būtu daļa no vīrusa statistikas. Tas pats attiecas uz tiem ārstiem, kuriem ir jāizdara izvēle vai kādam dod papildus iespēju izdzīvot. Spānijā un Itālijā jau tagad no diviem pacientiem, priekšroka tiek dota jaunākajam. Vienkārši un saprotami. Līdz ar to, neatkarīgi no mirušo skaita, šis ir laiks, kad daļa sabiedrības būs spiesta izdarīt savas dzīves smagākās izvēles un tas atstās nospiedumu šīs paaudzes apziņā. Cik un kādā veidā šo apziņu nodos tālāk būs atkarīgs no pašas sabiedrības. Ļoti iespējams, ka šī slimība tiks aizmirsta tāpat kā buboņu mēris Eiropā.

Tikpat iespējams, ka sabiedrība mainīsies, jo mainīsies tās paradumi un saimnieciskā dzīve, piemēram, lielveikals vairs netiks uzskatīts par ģimenes atpūtas vietu brīvdienās, priekšroku dodot atpūtai svaigā gaisā vai, palikšanai mājās atbilstoši institūciju ieteikumiem.

Ņemot vērā apstākli, ka cilvēks ir sociāla būtne, uzplaukumu pieredzēs attālinātas komunikācijas veidi. Jau tagad ir redzami aizmetņi viedierīču atkarībai. Izolācijā esošam sabiedrības loceklim personiskā viedierīce kļūs par saikni ar ārpusauli. Ar šīs saites palīdzību tiks nodrošināts praktiski viss nepieciešamais pakalpojumu loks – sākot no iepirkšanās ikdienas vajadzībām, mācībām vai darbu un beidzot ar kopēju izklaidi. Tas nozīmē, ka fiziska klātbūtne bez būtiskām izmaiņām būs iespējama tikai esošās ģimenes lokā.

Sociālo kontaktu sašaurināšanās radīs atkarību no viedierīcē pieejamās informācijas apjoma un, neizbēgami ietekmēs arī personu izglītības līmeni un zināšanas. Virtuālā vide daļai sabiedrības saplūds ar reālo, fizisko pasauli.

Lai izvairītos no virtuāli sagrozītas apkārtējās pasaules uztveres un nodrošinātu izglītības pamatvajadzības ir jāmaina sabiedrības un nodarbinātības struktūra, orientējoties uz nākotnes perspektīvu. Izglītība un analītiska domāšana ir tieši saistīta ar nākotnes sabiedrības labklājību. No otras puses – attālināta izglītības ieguve vairumā gadījumu ir saistīta ar kopējā izglītības līmeņa krišanos. To izraisa dažādi faktori, sākot no neprasmes iegūt nepieciešamās zināšanas un beidzot ar nepieciešamā mācību materiāla nepieejamību vai pieejamību tikai par naudu vai nespēju koncentrēties veicamajam mācību darbam. Ja ekonomika ātri neatjaunosies, tā sekas būs kopējais zināšanu un izglītības līmeņa kritums, ar to saprotot ne tikai teorētiskās zināšanas, bet zināšanu pielietojumu praksē un analītisku domāšanu.

Mācīšanās prasmes un grāmatā izlasītās teorijas sasaisti ar praksi bērniem var nodrošināt vecāki un vecvecāki, sagatavojot bērnus patstāvīgai informācijas ieguvei un analīzei vēlāk. Vecāku un mācību iestādes sadarbība ir vitāli nepieciešama attālinātas izglītības iegūšanai, jo tikai šādā veidā ir iespējams nodrošināt saikni starp teoriju un praksi, skolotāja lomu zināmā mērā mainot no mācību vielas pārstāstītāja uz skaidrojošo un rezultātu kontrolējošo darbu. Savukārt vecāks vai vecvecāks sākumposmā nodrošina bērna mācību darbu tiktāl, ciktāl šāds darbs saistīts ar mehānisku uzdevumu risināšanu vai materiāla izlasīšanu. Šajā situācijā īpašu nozīmi iegūst vecvecāku ieguldījums mazbērnu izglītošanā, jo dienas laikā vecāki nereti atrodas darbā un sākotnējās iemaņas – lasīt, rakstīt un rēķināt - var nodrošināt tieši vecvecāki. Tas nozīmē, ka lielākais COVID-19 risks ir nevis ekonomiskā lejupslīde, bet gan tieši šī pieredzes un brīvā laika resursa zaudējums.

Kad mācīšanās prasme ir apgūta, pastāvot robežkontrolēm un brīvas personu pārvietošanās ierobežojumiem, tiek radīts prasmju kopums, kas nepieciešams attālinātām studijām jebkurā no pasaules augstskolām vai, nododot vecāku un vecvecāku amatu prasmes un iemaņas – nākotnei noteiktā arādā.

Attālinātas mācīšanās un strādāšanas pozitīvais aspekts būs cilvēcīgo kontaktu atjaunošanās starp ģimenes locekļiem un draugiem. Ekonomisko pārmaiņu laikā sabiedrības daļa, kura nebūs ieslēgusies viedierīču un sapņu pārdevēju mākslīgi radītajā pasaulē, vērsīsies pēc palīdzības pie ģimenes un draugiem, kas būs jaunas sabiedrības pamatsūnas izveides pamatā. Šī sabiedrības daļa arī būs reālais ekonomikas un sabiedrības attīstības dzinējspēks un pēc-COVID-19 pasaules pamatakmens.

Līdz ar to sabiedrība sadalīsies divās grupās. Ja ekonomiskās lejupslīdes laikā valstij izdosies radīt priekšnosacījumus ekonomiskās darbības restrukturizācijai, šī būs uz sadarbību orientētā sabiedrības daļa, kas ir gatava gan strādāt, gan uzņemties atbildību un saistības, tajā skaitā parūpēties par savu bērnu izglītības vajadzībām un uzturēs kontaktus iekšējā lokā. Pie tam, ar jēdzienu “iekšējais loks” ir saprotamas domubiedru grupas, ne tikai atsevišķas ģimenes vai dzimtas. Sabiedriskā dzīve pamatā notiks šo grupu starpā uz savstarpējās pazīšanās un ieteikumu pamata. Tas nozīmē, ka ekonomiski aktīvajiem sabiedrības locekļiem nāksies atbildēt par saviem vārdiem un darbiem, ja vien viņi vēlas noturēties šajā apritē.

Ņemot vērā ekonomisko lejupslīdi, būs konstatējama lejupslīde arī veselības aprūpes un sociālajā nodrošinājumā. Tas nozīmē, ka veselīgs dzīvesveids un sportiskās aktivitātes, kas neprasa lielus kapitāla ieguldījumus iegūs arvien lielāku nozīmi, savukārt sabiedriskā solidaritāte pirmkārt izpaudīsies ģimeņu un dzimtu ietvaros, savstarpēji palīdzot grūtības nonākušajiem. Ir muļķīgi cerēt un domāt, ka pensiju un pabalstu sistēma paliks nemainīga. Pasaule saskarsies ar situāciju, kad vecāki burtiski saņems atpakaļ tās vispārcilvēciskās vērtības, kuras tie ieguldījuši savos bērnos.

Otra sabiedrības daļa būs virtuālās pasaules iedzīvotāji, kuri emocionāli būs saistīti nevis ar citiem sabiedrības locekļiem, bet ar savā viedierīcē vai nopirktajā sapnī atspoguļoto virtuālo realitāti. Lai arī daudzskaitlīga, šī sabiedrības daļa neradīs nozīmīgu pienesumu valstij, jo principā dzīvos virtuālajā realitātē, praktiski dabā ģimeni neveidojot un bērnus neradot. Šīs sabiedrības daļas loceklis ir patērētājs individuālists, kurš attālināto pakalpojumu un atjaunoto robežu pasaulē ir ieslodzīts savā dzīvesvietā. Lai arī sociāli aktīvs virtuālajā vidē, šis sabiedrības loceklis ir atsevišķināts no visa un visiem un saziņā priekšroku sniedz īsziņai, e-pastam vai, labākajā gadījumā, videozvanam, nevis klātienē komunikācijai.

Ņemot vērā apstākli, ka šī sabiedrības daļa, ļoti iespējams, vecumdienās kļūs par slogu budžetam, ir iespējama “bezbērnu nodokļa” ieviešana vai cita veida mehānisma radīšana, lai pirmās sabiedrības daļas radītais pozitīvais pieaugums netiktu negodīgi sadalīts.

Daļa, no šīs “otrās” sabiedrības daļas neizbēgami kļūs par viegli manipulējamu objektu, jo virtuālā vide komplektā ar attālināti iegūtu izglītības surogātu rada neizglītotu un kritiski nedomājošu subjektu, kas patērē attiecīgajā laikā pieejamo mediju ražotās ziņas. Tādejādi šai sabiedrības daļai ir visas perspektīvas nokļūt sabiedrības zemākajā un sociāli neaizsargātajā slānī, kuras eksistence aprobežojas ar primāro fiziskās izdzīvošanas vajadzību apmierināšanu.

Līdz ar to, izvēle ir ļoti vienkārša – par kuras pēc-COVID-19 sabiedrības daļas locekli mēs katrs vēlamies kļūt un kādu sabiedrību vēlamies veidot.